

ТАҚРИЗ

ба автореферати диссертатсияи Гадоев Нурхон дар мавзӯи «Хусусиятҳои лугавию семантиқӣ ва соҳтории воҳидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ

Воҳидҳои фразеологӣ ба ҳайси яке аз мағҳумҳои муҳими бахши лугати забон аз ҷиҳати соҳтор ва ифодай маъно дорои вижагиҳои хос ва тобишҳои гуногуни услубӣ низ мебошанд. Тавре ки аксари муҳаққиқони ин соҳа таъкид кардаанд, воҳидҳои фразеологӣ бештар дар забони осори бадеӣ ва нутқи шифоҳии мардум мавриди истифода қарор мегиранд. Дар ин росто, аз ҷониби Нурхон Гадоев мавриди таҳлилу таҳқиқ ва пажӯҳиши кори диссертационӣ қарор додани мавзӯи «Хусусиятҳои лугавию семантиқӣ ва соҳтории воҳидҳои фразеологӣ дар лаҳҷаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ» барои илми шевашиносии муосири тоҷикӣ хеле муҳим арзёбӣ мегардад.

Унвончӯ бахши муқаддимавии автореферати диссертатсияро зери унвони “Тавсифи умумии кор”, дар асоси талабот ва стандарти муайяншудаи корҳои илмию таҳқиқӣ таълиф кардааст ва он ҷавобгӯ ба талабот ва меъёрҳои муайяншуда мебошад.

Боби аввали кори диссертационӣ, ки “Воҳидҳои фразеологии лаҳҷа ва хусусиятҳои он” ном дорад, дорои ҷанбаи назариявӣ бошад ҳам, дар он на ҳамаи корҳои илмию таҳқиқотии доир ба воҳидҳои фразеологӣ таълифшуда мавриди таҳлил қарор дода шудаанд. Аз мутолиаи ин боб бармеояд, ки муҳаққиқ доир ба осори назариявии лингвистӣ дар мавриди воҳидҳои фразеологӣ ва мавқеи онҳо дар шевашиносӣ то андозае маълумоти коғӣ дошта, дар асоси дастовардҳои илмии муҳаққиқони забоншинос назару андешаи худро доир ба вижагиҳои воҳидҳои фразеологии лаҳҷаҳои ҷанубии забони тоҷикӣ баён кардааст. Дар фаслҳои алоҳидаи ин боб масоили таърихи пажӯҳиши, вижагиҳои воҳидҳои фразеологии лаҳҷа, воҳидҳои фразеологӣ аз рӯйи дараҷаи истеъмол, воҳидҳои фразеологии умуниҳалқиву хоси лаҳҷа ва воҳидҳои фразеологӣ бо вожаҳои таъриҳӣ ва иқтибосӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд. Муҳаққиқ дар ин фаслҳо бештар талош бар он кардааст, ки назари худро тавассути мисолҳо шарҳу эзоҳ бидиҳад.

Боби дуюми диссертатсия бо номи “Таснифоти воҳидҳои фразеологӣ аз рӯйи маъно” панҷ бобро фаро гирифтааст. Аз мутолиаи боби мазкур бармеояд, ки муҳаққиқ дар кори худ бо такя ба афкори муҳаққиқони соҳа воҳидҳои фразеологии лаҳҷаи мавриди таҳқиқро аз рӯйи ифодай маъно ва соҳтор ба якчанд гурӯҳ тасниф намуда, таҳлил кардааст. Аз муҳтавои ин боб бармеояд, ки унвончӯ бештар ба назарияҳои то андозае кӯҳна такя карда, зимни таснифот назарияҳои нисбатан нави дар ин соҳа ибрознамудаи муҳаққиқони ватанию хориҷиро сарфи назар кардааст.

Муҳаққиқ дар саҳифаи 24-и автореферати диссертатсия пас аз зикри чумлаҳои фразеологӣ доир ба зарбулмасалу мақолҳо бахс ороста, дар асоси назари баъзе забоншиносони ватанию хориҷӣ назари забоншинос Ҳ. Майдорро, ки муҳаққиқи бевоситаи воҳидҳои фразеологии забони тоҷикӣ аст, рад карда, ҷонибдори он аст, ки ин унсури адабӣ ҳамчун воҳидҳои

фразеологӣ дониста шаванд, vale далелҳои овардаашон чандон қаноатбахш нестанд.

Дар мисолҳои овардаашон муҳаққиқ як ҷузъи муҳими зарбулмасалу мақолҳоро, ки дар воҳидҳои фразеологӣ зимни истеъмол ба назар намерасанд, сарфи назар кардаанд. Яъне ҳангоми овардани зарбулмасалу мақолҳо ҳамеша ҳам дар гуфткор ва ҳам дар навиштор калимаҳои “гуфтаанд” (*gap dar салла не, дар калла* (“гуфтаанд”, “мегӯянд”) ва монанди инҳо истифода мешавад, ки ин ҳусусиятро воҳидҳои фразеологӣ надоранд. Чунин тарзи истеъмоли зарбулмасалу мақолҳо далели он аст, ки онҳо мисли дигар жанрҳои адабӣ муаллиф доранд. Дар мавриде ки муаллифи воҳидҳои фразеологӣ мардум аст ва онҳо аз забони мардум ба адабиёти бадеъ дохил гардида, ҷанбаҳои гуногуни услубиро касб менамоянд. Аз ҷониби дигар, воҳидҳои фразеологӣ бо ифодаи яклухти худ барои ифодаи як мағҳуми сода, яъне калима меоянд, ҳол он ки зарбулмасалу мақолҳо дар қолаби ҷумла ифода шуда, дар онҳо мубтадою ҳабар ва дигар аъзоҳои пайрави ҷумларо ҷудо кардан мумкин аст. Масалан: “Аввал бубин ҷойи худ, баъд бимон пойи худ”.

Дар боби сеюми диссертатсия унвонҷӯ қабатҳои лугавии воҳидҳои фразеологиро баррасӣ карда, вижагиҳои муродифӣ, антонимӣ, омонимӣ ва калимаҳои сермаъноро мавриди баррасӣ қарор дода, бо мисолҳои фаровоне ҷанбаҳои ифодаи лугавию услубии воҳидҳои фразеологии лаҳҷаҳои минтақаро муайян кардааст. Бояд зикр кард, ки зарбулмасалу мақолҳо ин вижагии воҳидҳои фразеологиро надоранд. Бинобар ин, ворид кардани онҳо ба ғурӯҳи воҳидҳои фразеологӣ, ба андешаи мо, ҷандон асоснок нашудааст.

Дар боби ҷоруми диссертатсия яке аз масъалаҳое, ки аз ҷониби аксари забоншиносон ҳангоми баррасии воҳидҳои фразеологӣ ба инобат гирифта шудааст, ба риштаи таҳлил қашида шудааст. Ин истеъмоли калимаҳои ифодагари узвҳои бадан (ба истилоҳ соматизмҳо) дар таркиби воҳидҳои фразеологӣ мебошад. Истеъмоли соматизмҳо дар таркиби соҳтории воҳидҳои фразеологӣ, пеш аз ҳама, ба он вобаста аст, ки ин қабил калимаҳо бо он ки даръ забон хеле серистеъмоланд ва вожаҳои захираи асосии лугавии забони тоҷикӣ ба шумор мераванд, дар калимасозию калимабандӣ, ифодаи калимаҳои сермаънно ва бунёди воҳидҳои фразеологӣ низ нақши муҳим доранд.

Нурхон Гадоев дар ин бахш таҳлили омориро ба анҷом расонида, шумораи бо калимаҳои *дил, даҳан, сар, чаим, рӯй, забон, гӯш, бинӣ* ва ғайра дар лаҳҷаи мазкур мфода ёфтани воҳидҳои фразеологиро муайян кардааст ва дар асоси мисолҳои фаровоне ин андешаи худро сабит соҳтааст.

Боби панҷуми кори диссертационии Н. Гадоев идомаи боби ҷорум буда, “Воҳидҳои фразеологии ташбехӣ” ном дорад. Дар фаслҳои ин боб воҳидҳои фразеологии зоонимӣ, фитонимӣ ва бо баъзе исмҳои маънӣ ба таври муҳтасар мавриди шарҳу эзоҳ қарор дода шудаанд. Дар таҳлили ин боб бештар ба андешаҳои забоншинос Ҳ. Ҷӯстов такя карда бошад ҳам, доир ба назари ин муҳаққиқ андешаи худро равшан баён накардааст. Зеро

баъзан чунин ба назар мерасад, ки дар ифодаи ин навъ ибораҳо мносибати озоди синтаксисӣ ба назар мерасад, масалан, *ранги гъли лола хъишру*. Дар ин маврид калимаи *ранги* пешоянди содаи изофӣ буда, *гъли лола хъишру* ибораи комил нест, танҳо байд аз овардани калимаи *будан* ё *шудан* (*ранги гъли лола хъишру будан*) ибора мукаммал мешавад.

Дар бахши хулоса муҳаққик дар 8 банд аз кори илмии худ натиҷагирий карда, доир ба ҳар як боб назару хулосаҳои худро ҷамъбаст кардааст.

Рӯйхати адабиёт дар асоси талаботҳои роиҷи корҳои диссертационӣ таҳия шудааст.

Мавриди зикр аст, ки муҳаққик доир ба кори диссертационии худ пурра ворид гардида, адабиёти илмии дастрасгардидаро доир ба мавзӯи кори илмӣ мутолиаву баҳрабардорӣ карда, дар асоси назарияҳои гуногуни ифодашуда баҳси илмӣ ороста, назари шаҳсии худро доир ба онҳо то андозае баён кардааст ва мавқеи шаҳсии худро дар таҳқиқоти худ муайян кардааст. Мавриди таъкиди хос аст, ки дар кори диссертационии мазкур ғалатҳои имлой, услубӣ ва китобат хеле кам ба назар мерасанд.

Дар баробари дастоварду комёбиҳо дар автореферати диссертатсия баъзе норасоиҳои ҷузъӣ ба назар мерасад, ки зикри онҳо барои беҳтар гардидани корҳои минбаъдаи илмии унвончӯ мусоидат ҳоҳанд кард:

1. Дар саҳифаҳои 9, 35, 43 ғалатҳои имлой, китобат ва услубӣ ба назар мерасад;

2. Баъзе калимаҳо нодуруст шарҳ дода шудаанд, масалан калимаи *мак* дар саҳифаи 13 ба маъни *гардан* шарҳ шудааст, ба назари мо, ин калима ба маъни гулӯ меояд;

3. Дар саҳифаи 14 муҳаққик *калимаҳои сафора, яҳдон, конокро* шарҳи маънӣӣ карда, мавқеи онҳоро дар соҳтори воҳидҳои фразеологӣ нишон надодааст;

4. Дар саҳифаи 20 як қатор пешоянҷои таркиби оварда (мисли *дар ба дар, лав ба лав, сар ба сар...*), онҳоро таркибҳои фразеологии пешоянҷдор номидааст, дар мавриде ки онҳо бе овардани ҷузъи маънодор ифодакунандай воҳиди фразеологӣ нестанд, масалан, *дар ба дар гаштан* (овора).

5. Дар саҳифаи 23 унвончӯ доир ба ҷумлаҳои фразеологӣ баҳс мекунад, вале ҳамаи мисолҳо дар қолаби ибора оварда шудаанд, масалан, *ба йаг тори муй наарзидан...*

6. Дар автореферати диссертатсия корҳои илмии нав каманд ва аз сомонаҳои интернетӣ истифода нашудааст.

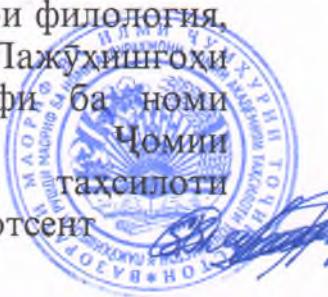
Нуқсу эродҳои зикршуда бештар ҷанбаи таҳририю тавсиявӣ дошта, дастовардҳо ва комёбиҳои илмии муҳаққикиро коста намегардонанд.

Дар маҷмӯъ, автореферати диссертатсияи ҷавобгӯи тамоми талаботҳои корҳои диссертационӣ буда, кори илмии пурраест, ки аз ҷониби Гадоев Нурхон ба анҷом расонида шудааст ва натиҷаи заҳмати илмии ўро инъикос менамояд.

Ҳамин тарик, аз таҳлилу баррасии автореферати диссертатсия (гуни тоҷикӣ) бар меояд, ки кори диссертационии Нурхон Гадоев кори илмии

баанчомрасида буда, ба ҳамаи талаботи корҳои диссертационӣ барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ, ки аз ҷониби Комисияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидааст, пурра ҷавобгӯ мебошад.

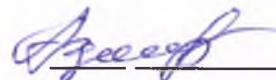
Мақолаҳои чопнамудаи муҳаққиқ мухтавои асосии корро инъикос мекунанд ва Гадоев Нурхон бо таълифи чунин таҳқиқоти диссертационӣ сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ мебошад.

Муқарризи ғайрирасмӣ,
доктори илмҳои филология,
директори Пажӯҳишгоҳи
рушди маорифи ба номи
Абдураҳмони Чомии
Академияи таҳсилоти
Тоҷикистон, дотсент 
Саломиён Муҳаммадовуд Қаюм

Сурога: ш. Душанбе, хиёбони С. Айнӣ, 45 ПРМ АТТ
Тел. 918808467, E-mail: salomov1967@mail.ru

Имзои М. Саломиёнро тасдиқ менамоям:
Мудири шуъбаи кадрҳои ПРМ

Фарзонаи Ҷамшед

 2019